

dostni meri. Oblikovanje tega vmesnega prostora pa si je moč zamisliti le kot zelo dolgoročno perspektivo. Tudi stanje zavesti ljudi vzhodne Srednje Evrope ni ravno naklonjeno hitremu in uspešnemu opravljanju prehoda v novo obdobje. Tem ljudem s poudarkom priporočajo, naj prevzamejo »zahodne« vrednostne usmeritve in vrednostne drže ter se ravnajo po ustreznih vzorih. Vendar pa so se zahodne vrednostne usmeritve v procesu »spreminjanja vrednot« močno spremenile in se ne ujemajo več s tistimi, ki so vladale v »pionirskem času«. Prav te zadnje pa so za prenavo in izgradnjo države in družbe v vzhodni Srednji Evropi nepogrešljive. Prihodnost bo po vsej verjetnosti razkrila, da imajo narodi, ki so se osvobodili izpod komunizma, pred seboj težavno in spopadov polno pot.

Prevedla Katarina Sedmak

VLADIMIR KAVČIČ*

Neznosna lahkovernost izobražencev

Med sodobniki bi težko našli koga, ki se pri svojem ravnanju vsaj implicitno ne bi bil skliceval na razum, zdravo presojo, logiko, na razvidno stanje dejstev. Kljub temu pa v mišljenju in praktičnem delovanju teh istih sodobnikov zasledimo vse polno neracionalnosti in celo iracionalnosti. Kaže, da je za naš čas še posebej značilno to poslednje. Nekateri opazovalci z evropskim in svetovnim razgledom trdijo, da imamo opraviti s premiki v zavesti, ki so značilni za vso zahodnoevropsko civilizacijo. Po teh ocenah naj bi bila zahodnoevropsko mišljenje v šestdesetih letih obvladovala ideologija, v sedemdesetih ekonomija, v osemdesetih zlom obeh, v devetdesetih pa naj bi bila na pohodu predvsem iracionalnost. V tekočem in morda še v prihodnjem desetletju naj bi živeli predvsem na čustveni pogon.

Če navedene ocene vsaj približno držijo, Slovenci in Jugoslovani kar zvesto sledimo splošnim evropskim tokovom, vendar spet v skladu s svojo civilizacijsko ravnanje, ki je še daleč od evropske.

Ob vztrajnem in nezaustavljivem upadanju življenjskega standarda, ob naraščajoči brezposelnosti in brezperspektivnosti mladih generacij, da bi si zagotovile normalne življenjske pogoje, je to do neke mere razumljiva tudi poplava vseh mogočih horoskopov, povečano zanimanje za parapsihološke pojave in bioenergetiko. Navkljub naraščajoči revščini (in prav zaradi nje) ljudje vse več denarja vlagajo v igre na srečo. Med informacijskimi mediji doživlja razcvet takoimenovani rumeni tisk, naklade resnejših časopisov pa upadajo. V gledališčih in kinematografih le še izjemoma zasledimo dela s prevladujočimi umetniškimi ambicijami, v večini primerov gre le še za zabavo in za poslovni uspeh. Tudi na TV si gledalci želijo več »erotike«. Po drugi plati pa se vse več izobražencev zateka v religijo, vračajo se k njej kot izgubljeni sinovi ali pa jo odkrivajo kot novo možno izhodišče.

Vse te »nove« razsežnosti in senzibilnosti našega duha bi bila hvaležna snov za

* Vladimir Kavčič, pisatelj in publicist v Ljubljani.

psihološke raziskave, vendar se bomo v pričujočem razmišljanju zadržali le na enem, obrobem pojavu, ki ga v vsakdanjem jeziku označujemo kot lahkovernost.

Če je lahkovernost do neke mere razumljiva in opravičljiva pri preprostih in neukih ljudeh, ki z iskrenim prepričanjem sprejmejo za svoje vsako sporočilo in vsako spoznanje, ki jim ga je posređoval nekdo iz bližnje okolice, je težko razumljivo, da so v svoji presoji sveta in družbenih pojavov tako nekritični in pogosto celo naivni ali kar zaslepljeni tudi vse bolj številni izobraženci. In med njimi celo taki, ki so še do nedavna sloveli kot samostojni, neodvisni, razumni, za interese drugih odprti opazovalci in razsojevalci razmer, naše skupne problematike.

Kdor si danes malo bolj natančno ogleda tri ali štiri jugoslovanske časopise, bo ostrmel, koliko je v njih sovraštva, podtikanj, nerazumevanja drugih pa tudi čiste zlobe, laži in natolcevanj, povsem nasprotujočih si razlag istih dejstev. Opisovalci razmer iz različnih okolij drug o drugem zamolčujejo pomembna dejstva. Objektivne informacije takorekoč ni več, ali pa si jo moraš skrojiti sam, če si jo lahko sploh še privoščiš, kajti mi vsi smo, iz dneva v dan bolj odvisni od »resnice« svojega ožjega in širšega okolja. Svoboda mišljenja in presoje se vse bolj zapira v ozke nacionalne okvire.

Težko bi našli primer, da se kje drugod po svetu dogaja kaj podobno grozljivega in nehumanega. Balkanska krčma v teh trenutkih presega sama sebe. Tolikšne prepirljivosti, zlobe, moralne neobčutljivosti in duhovne slepote ni zmogla še nikoli doslej.

Razumeti je mogoče, da za vsem tem stojijo interesi močnih posameznikov, posamični in skupinski interesi plemenskih poglavarjev v tej ali oni ideološki preobleki, gotovo pa to ne more biti interes ljudstev, ki že od zdavnaj živijo v tem prostoru in ki se tudi v prihodnje ne bodo mogli »razdružiti« do tolikšne mere, da bi lahko živala brez kakršnihkoli medsebojnih stikov. Iz skupnega geopolitičnega prostora preprosto ni mogoče oditi, ni se mogoče naseliti v nekem drugem etnično in ekonomsko sterilnem prostoru, ker takšnega prostora na zemeljski krogli ni več. Odnosi znosnega sosedstva so v življenjskem interesu vsake skupnosti, povsod po svetu, le pri nas ne (več).

Kako je to mogoče?

Kako je mogoče, da se v teh razmerah ne najde sto izobražencev iz različnih okolij, ki bi se uprli temu nerazumju in s svojim zgledom, vsak na svojem področju, začeli vzpostavljati normalne odnose z drugimi okolji, zavračati laži, sovraštvo in medsebojno nestrpnost.

Zakaj se to ne zgodi? Ker so vsi ti izobraženci življenjsko odvisni od vodilnih političnih garnitur, ker si ne morejo privoščiti niti najmanjše avtonomije in so v resnici najbolj odvisni, najbolj sproletarizirani del ljudstva, ki nima druge možnosti, kot da prodaja svoje usluge najbolj pritlehnim političnim garnituram, najbolj zbanalizirani oblasti. Nekaj resnice je nedvomno v tem odnosu. Pozabiti pa tudi ne smemo, da so bili izobraženci v prenekaterem okolju iniciatorji, pobudniki in razpihovalci procesov, iz katerih se rojeva tako silno in tako slepo sovraštvo, kot ga v naših medsebojnih odnosih še nikoli prej nismo doživeli.

Izobraženci so bili prvi, ki so v naši večnacionalni državi zajahali zmaja nacionalizma. Tedaj še pod naivno parolo o potrebi redefinicije naroda, kot bi se izrazil naš največji pesnik med politiki. V nadaljevanju je nacionalistična evforija dobila dimenzije, ki jih ni več mogoče obvladovati. Nacionalizem so na svoj prapor obesile vse stranke in med seboj celo tekmovala, katera bo v tem pogledu radikalnejša. Politično slabo osveščena množica se je kot nosilec narodne biti znašla v položaju, da so se z njo spogledovali skoraj vsi politični veljaki in začela je kazati

znake državotvornosti. Oboje, politične veljake in množico je začelo prevevati prepričanje, da so na pravi poti in da v začrtani smeri lahko gredo samo še naprej. In zakaj ne? Kaj je med človeškimi vrednotami svetlejšega kot so rod, pleme, kri?

V tem svojem nekritičnem galopu so eni in drugi, spet izobraženci prvi, spregledali tisto tenko črto ločnico, ki pragmatična prizadevanja v korist neke skupnosti razmejuje od samozadostne politične igre, ki se lahko stopnjuje tudi do prelivanja krvi.

Zdaj smo tu. V mnogih krajih države se pripadniki različnih narodnih skupnosti že opazujejo z roko na puškinem sprožilcu. Nacionalni pesniki se zdaj lahko še tako sprenevedavo ograjujejo od teh ekstremov in zagotavljajo, da z vsem tem nimajo nič skupnega. S svojo lahkovernostjo, da si lahko v kulturnem rezervatu svojega plemena privoščijo kakršenkoli ekskluziven model nacionalnega poveščanja, so spregledali, da si kaj takšnega in celo bolj ekstremnega znajo privoščiti tudi na drugem koncu države.

Bojevniki za afirmacijo narodov so tako dosegli, da so jugoslovanski narodi dandanašnji v gmotnem pogledu zdrknili na nivo prvega povojnega desetletja, politično pa so med seboj tako sprti, kot niso bili še nikoli poprej. Celotno medsebojni odnosi izobražencev so v moralnem pogledu zdrknili tako nizko, da si ni mogoče predstavljati kdaj in kako bi jih spet lahko normalizirali. Nacionalna ideja se je po zaslugi njenih neuravnovešenih nosilcev sprevrgla v pojav, ki v tem trenutku najbolj zavira razvoj in afirmacijo teh narodov.

Na koncu bo iz vsega tega le treba potegniti spoznanje, da pesniki nimajo vedno in v vsem prav. Da so za narodov obstoj in razvoj potrebne še druge vrednote in vrednosti, ki estetsko in ustvarjalno vizijo sveta dograjujejo in ograjujejo še z drugimi razsežnostmi, ekonomskimi, zgodovinskimi in političnimi, ki so še kako realne razsežnosti bivanja vsake nacionalne skupnosti. Te druge razsežnosti so pesniki spregledali ali pa jih v svoji vzvišenosti zavestno spregledujejo. Spregleduje jih tudi pretežen del narodovega volilnega telesa, tisti del, ki podpira najrazličnejše politične deklaracije o odcepitvi in narodovi samostojnosti. Politične deklaracije služijo le za prikrievanje dejanske nesposobnosti oblasti, političnih struktur, ki so v boju za oblast lahkoverno spregledale, da oblast ni le golo razpolaganje z močjo, temveč in v demokratičnih razmerah še posebej, predvsem smotno razreševanje vsakdanjih življenjskih vprašanj večine državljanov. Če je boj za oblast razumljiv pri političnih obsedencih pa to ne bi smela biti lastnost izobražencev, od katerih bi zaradi narave njihovega stanu smeli pričakovati globlji in splošnejši vpogled v družbeno dogajanje.

Očitno pa so takšna pričakovanja v naših razmerah in v tem zgodovinskem trenutku neosnovana. Izobraženci so kot kaže izčrpali svoje energije v kritiki socialističnega sistema. To vlogo so opravili tako dosledno in tako zagnano, da so pri tem izgubili občutljivost za druge razsežnosti našega časa.

V kritiki socializma pa so spregledali naravo človeka in še posebej našega človeka, ki si je v svoji egoistični usmerjenosti pogosto in brez moralnih predsodkov prisvajal več kot je ustvarjal in tako pripomogel k splošni revščini. Glavna odgovornost nedvomno pripada sistemu, toda sistem ni nikogar silil da krade, kradlo pa se je na vseh ravneh, vsakdo po svojih sposobnostih in v skladu s svojim položajem.

Na mesto samokritičnega spraševanja vesti pa je vstopila odrešujoča možnost spremembe sistema. Krivdo za neuspeh družbenega projekta smo naprtili drugim, v vsakem primeru nekomu zunaj nas, in se lahkoverno predali novi iluziji.

V prihodnje naj za nas skrbi Evropa, živeti hočemo vsaj tako dobro, kot živijo naši sosede v Avstriji in Italiji.

Spet so bili izobraženci tisti, ki so lahkoverno nasledili možnostim, ki naj bi jih nudil zahodni sistem. Nudil kar tako, zato, ker smo se deklarativno opredelili zanj. Hiteli so ustanavljati najrazličnejše stranke, da bi se lahko kar najhitreje vključevali v strankarske internacionale vseh barv, spet naivno verujoč, da se bosta k nam podedila med in mleko zgolj zaradi takšne ali drugačne ideološke opredelitve. Spregledali so, da kapital ni v službi strank, nasprotno, stranke služijo kapitalu. Strankarska strukturiranost družbe je najbolj uspešen instrument za zaščito kapitala, različni in protislovni interesi, organizirani v sistem, ustvarjajo najboljše pogoje za njegovo rast, za njegovo nenehno oplojevanje. Kapitalska razmerja so bila teoretično razbremenjena slehernega ideološkega predznaka, spoznana so bila za trajna in objektivna razmerja. Kakršnakoli borba proti kapitalu je postala tudi teoretično neosnovana. Posledice se že pojavljajo in postajajo iz dneva v dan bolj razvidne.

Očitno je, da večstrankarski sistem sam po sebi še ni porok večje demokracije in tudi ne zagotovilo za večji življenjski standard, za družbo, ki bo pravičnejša od dosedanje. Nekritičen in premalo nadzorovan prehod v svobodno tržišče že povzročata naraščajočo nezaposlenost in upadanje proizvodnje, kot neposredno posledico tega pa padec nacionalnega dohodka in življenjskega standarda večine ljudi.

Če bi v združeno Evropo vstopili v tem trenutku, bi v njej imeli položaj druge Portugalske, če ne bo celo slabši. Če pa nas bodo zaradi neurejenih domačih razmerij pustili še kakšno leto pred vrati, bomo v Evropo vstopili kot eden njenih najrevnejših delov, z dvajsetimi odstotki brezposelnih in s kakšnimi dvatisočpetsto dolarji nacionalnega dohodka. Med vzhodnoevropskimi državami nas bodo po vsej verjetnosti prehiteli Madžarska, Češka in Poljska, primerjali se bomo lahko le še z Romunijo ali Bolgarijo.

Rezultati naših notranjih previranj so torej več kot razvidni. S svojo nacionalistično politiko smo si oslabili svoj položaj tako v Jugoslaviji kot v Evropi.

Naivno je tudi mišljenje, da lahko po lastni odločitvi izstopimo iz jugoslovanskega političnega okvirja, ne da bi se pri tem menili za usodo drugih jugoslovanskih narodov. Opustitev zaveznitva s Hrvatsko bi olajšalo srbski obračun z njo, nakar bi enako usodo doživeli tudi sami. Še vedno namreč živimo znotraj državnih meja Jugoslavije. Kot je videti, zunanji svet ni naklonjen drobitvi države. Brez velikih nemirov in brez preliivanja krvi do razrešitve tega vozla ne bo prišlo. Dokler pa vseh teh medsebojnih odnosov ne uredimo po mednarodno sprejemljivih kriterijih, tudi do gospodarskega razcveta naše dežele ne bo prišlo. Smisel samostojne in suverene Slovenije se odmika v megleno prihodnost. In spet se srečamo s političnim modelom, ki ga iz zgodovine že poznamo. Na račun svetle prihodnosti bo treba žrtvovati sedanost. Toda svetla prihodnost v resnici nikoli ne nastopi, nekaj žrtvovati pa moramo sleherni dan.

Reševanje perečih življenjskih vprašanj je zdaj pri nas prepuščeno ozkim notranjim krogom takoimenovanih strank, ki se potem, ko so poskrbele za promocijo svojih liderskih skupin, obnašajo kot samozadostne. V resnici pa posamezna od njih komaj da predstavlja kaj več kot desetino volilnega telesa. Sicer pa liderske skupine zanemarjajo tudi svoja volilna telesa, z volilci se takorekoč ne posvetujejo več in vprašanje je, kolikšen odmev med volilci sploh še imajo. Tega se najbrž zavedajo, zato z novo ustavo in z možnostjo novih volitev ne hitijo več. Strah pred volilci je bil več kot očitno ob zadnjem referendumu, ko so pred-

stavniki nekaterih strank zagovarjali stališče, da bi o uspešnem izidu referendumu lahko odločila že četrtina glasov.

Obračun s prejšnjim, socialističnim sistemom, je potekal v znamenju spoznanj, da je treba v javnosti omejiti vpliv katerekoli ideologije in se posvetiti razreševanju skupnih življenjskih vprašanj, predvsem gospodarskih. V resnici pa imamo zdaj v javnem življenju več ideologije kot smo jo imeli v zadnjih letih prejšnjega sistema.

Dejansko lahko govorimo o pohodu kontrarevolucije, o prizadevanjih, da bi odstranili vse spremembe zadnjih petdesetih let in slovensko družbo vrnili v stanje pred drugo svetovno vojno. Gotovo je res, da so bili med vojno in po njej mnogi naši ljudje žrtve »revolucionarnih« *metod pa tudi čisto osebnih zlorab oblasti, in te krivice, zlasti tiste, ki zadevajo tudi še za današnje razmere normalno premoženje, je treba popraviti. Toda ideološko najbolj kontrarevolucionarne stranke merijo na dosti več. Za krivične razglašajo zaplembe premoženja okupatorjevih sodelavcev, razveljavili bi radi celo komasacije in arondacije kmečkih zemljišč, ki so bile opravljene v korist sodobnejše kmetijske proizvodnje, na drugi strani pa vztrajajo pri »podržavljanju« *vojnih odškodnin, ki so bile izplačane državi na račun vojne škode in kot odškodnina za trpljenje žrtev fašističnega terorja. Tudi teh je bilo na stotisoče, vendar je to z vidika novih oblasti zanemarljiva populacija. Aktualna slovenska politika zanemarljiva tudi temeljno sociološko dejstvo, da večino slovenskega prebivalstva vendarle predstavlja delavstvo, kakorkoli že opredeljujemo to družbeno skupino. V vsakem primeru gre za ljudi, ki živijo od svojega dela, ne da bi bili lastniki sredstev za proizvodnjo. S tem večinskim delom prebivalstva se takorekoč do današnjega dne ni ukvarjala nobena stranka. Delavstvu je bil namenjen le sindikat, v njegovih okvirih pa naj bi potekal predvsem boj za večje mezde. Kot da je status najštevilnejše družbene skupine mogoče urejati in uravnnavati predvsem skozi njen mesečni dohodek, vse druge življenjske pogoje od zdravstva, kulture, šolstva in socialnega ter pokojninskega zavarovanja pa bodo uravnnavali kar drugi, po svoji modrosti in svoji »dobroti«. Z božjim blagoslovom, seveda.**

Prva delavska stranka, stranka, ki jo sestavljajo delavci, se je ustanovila šele pred kratkim in bo potrebovala še dosti časa, da se bo vrasla v politično življenje, v katerem je večina, tudi parlamentarna, oblikovana po povsem drugačnih kriterijih. V naših pogojih torej tudi politika dobiva svojevrstno vsebino, drugačno od njenega izvirnega pomena, saj pušča ob stani problematiko večinskega dela prebivalstva, vsebino in ton pa ji dajejo manjšinske skupine, kot na primer kmetje in obrtniki, ob močni navzočnosti Cerkve, kar vse je še daleč od standardov evropskega političnega življenja, še daleč od demokracije na zahodnoevropski način.

Ob prelomnih političnih dogodkih pri nas in že pred tem je mrknil tudi raziskovalni, analitični duh slovenskih izobražencev. Razen redkih, častnih izjem, se z analizo slovenske narodnostne in gospodarske perspektive ne ukvarjajo. Pohod v Evropo je torej tudi v teoretičnem pogledu za nas čista neznanca. Usoda torej, z nepredvidljivimi ali vsaj kontroverzными posledicami. Na čustveni pogon. Ko nam bo slabše, a se bomo bolje počutili, kot nam je že bilo sporočeno. Za vse, ki se ob tem, ko jim gre slabše, ne morejo počutiti bolje, pa doba bede in mračnjaštva. Ob spremljavi šampanjskih zdravic, z našimi pesniki na čelu.